

Jelena Vasiljević, *Antropologija građanstva*, Mediterran Publishing i Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Novi Sad i Beograd, 2016

Adriana Zaharijević

Monografija Jelene Vasiljević predstavlja izuzetno značajno istraživanje u oblasti antropologije građanstva, prvo takve vrste ne samo u Srbiji nego i u regionu. Način na koji je studija zamišljena i realizovana, kao i njen metodološki pristup, jezik kojim je pisana, koji u sebi spaja vrhunski naučni diskurs i pristupačnost svojstvenu istančanoj teoriji, smešta ovu studiju visoko među relevantna teorijska dostignuća objavljena na srpskom jeziku.

Jelena Vasiljević se problemima građanstva predano bavila od 2010. godine, kada je kao saradnica na projektu *The Europeanisation of Citizenship in the Successor States of the Former Yugoslavia* (CITSEE) Pravnog fakulteta Univerziteta u Edinburgu počela da istražuje ovo polje. Od tada je na ovu temu objavila niz radova na engleskom i srpskom jeziku u renomiranim časopisima i zbornicima. Ova knjiga utoliko predstavlja krunu temeljnog istraživačkog rada koji je podrazumevao unakrsno kulturno prevođenje: pisanje o lokalnim aspektima građanstva na engleskom jeziku i uvođenje vokabulara studija građanstva u srpski kontekst. *Antropologija građanstva* ima bar tri izvanredno značajne dimenzije. Prvo, ona ovdašnju naučnu kulturu obogaćuje ne samo preciznom pojmovnom aparaturom koja na ovim prostorima do sada nije bila razrađena – premda je građanstvo (u svojim raznim, i često nepreciznim, varijacijama, od građanina, građanskih prava, građanskih vrednosti, do građanskog društva) jedan od pojmova koji je prilično dugo u javnoj, intelektualnoj i političkoj upotrebi – već uvodi i probleme i analize koje, iako imaju zapaženu ulogu u društvenoj i političkoj teoriji bar trideset godina unazad, do sada nisu bile u središtu pažnje ovdašnjih teoretičara i teoretičarki. Drugo, ova knjiga pruža značajan doprinos domaćoj društvenoj teoriji, a potom i antropologiji, budući da teme koje se prvenstveno vezuju za oblast pravne, društvene i političke teorije, prevodi i prenosi u polje antropološki relevantnih istraživanja. Treće, ona ima dalekosežniji značaj od lokalnog, pošto doprinosi ustanovljenju poddiscipline antropologije građanstva, koja je i u svetskim okvirima mlada i nedovoljno definisana – prvi sigurniji koraci u tom pravcu načinjeni su tek 2013. godine.

Knjiga se sastoji od četiri poglavlja, od kojih je prvo uvodnog karaktera, drugo tematizuje građanstvo kao istorijski fenomen i razmatra njegovu teorijsku potentnost, treće uvodi antropološki specifičan argument kulture i identiteta u sferu građanstva, dok se poslednje usredsređuje

na domaći kontekst, situirajući građanstvo i politike državljanstva u noviju istoriju Srbije. Priložena literatura broji više od tri stotine bibliografskih jedinica, među kojima se nalaze gotovo svi ključni tekstovi u oblasti studija građanstva, kako oni utemeljujući za oblast, tako i oni koji razmatraju njegova raznovrsna skorašnja uobličjenja i oni koji problematizuju granice i mogućnosti građanstva u savremenom svetu. Postojeći korpus tekstova pažljivo je biran i izrazito skrupulozno razrađivan, kako bi se obradio širok dijapazon istraživačkih interesa koje je bilo neophodno pokriti da bi se na strukturiran način predočila istorija, široka teorijska lepeza studija građanstva, antropološki pristup problemima koje polje otvara i njihov uspelo lokalno smeštanje.

186

Noseći pojam građanstva se ne uzima kao samorazumljiv. Naprotiv, čitava knjiga bi se mogla čitati kao pokušaj da se ovaj, kako ga Vasiljević određuje, „pojam-problem“ definiše u svojim grananjima, putanjama i stranputicama. Moglo bi se tvrditi da je pojam građanstva čovrno mesto kroz koje se takoreći istovremeno prosecaju pravni status pojedinca, kompleks prava i obaveza, participacija u političkoj zajednici, klasni ili društveni sloj, identiteti, borbe i pripadanje (koje upućuje na izvestan osećaj, doživljaj ili samopercepciju, ali i na percepciju drugih, na „pripadanje zajedno“). Ta složena mreža međusobno uslovljenih pojmova otvara nepregledan niz pitanja: da li je građanstvo nešto izvan i iznad pojedinaca koji su građani; ko je građanin – kakav je status neophodan da bi se bilo građaninom ili građankom neke zajednice (i kakve tačno); na koji način obaveze i prava uzajamno saodređuju ovo zvanje; kakav obim učešća se očekuje ili podrazumeva u političkoj zajednici kojoj građanin pripada i kako se formalizuje ili proživljava ova pripadnost; u kolikoj je meri razvoj institucije građanstva saodređen procesima nacionalizacije i klasnog raslojavanja; na koji su način borbe da se prostor građanstva proširi i egalitarizuje na sastavni način deo njegovog opsega i sadržaja; i, konačno, koliko su različiti identiteti doprineli proširenju ili pak ograničenju građanstva kao strukture? Minuciozno kao i u ranije objavljenim tekstovima iz ove oblasti, Jelena Vasiljević posvećuje pažnju prevodu termina *citizenship*. Igra pojmova građanstvo i državljanstvo, koji vrlo često upravo u paru jedino i mogu odgovarati ovoj višeznačnoj engleskoj reči, dodatno usmerava istraživanje u polju studija građanstva ka državi i naciji (odnosno, ka nacionalnoj državi). Ovo udvajanje se kroz knjigu

neprestano testira, nekad u specifično antropološkom registru posredstvom pojma kulture, nekad u registru konkretnih ustavnih i zakonskih realizacija. U svakom od slučajeva, ono se pojavljuje i kroz pitanje da li se *odnos* građanstva ikada može deatativizovati i/ili denacionalizovati, uz metapitanje da li bi se time mogla dobiti zbilja inkluzivna, egalitarna i pravno-emancipatorska struktura.

Moglo bi se tvrditi da se polje ove knjige iscrpljuje u propitivanju složenih odnosa između pojedinaca, političke zajednice, drugih (pojedinaца), i njihovih međusobnih statusa i odnosa, koji su uvek istovremeno uključujući i isključujući. Ovi odnosi se na specifičan način dalje razrađuju u svakom od poglavlja knjige. U drugom poglavlju se ukratko, ali verno prikazuje istorijski razvoj institucije građanstva, kao i određeni problemi s kojima se u vezi s građanstvom susreću savremena društvena i politička teorija. U trećem, najdužem i, prema autorki, najznačajnijem delu knjige, možda i zbog toga što se u strogom smislu bavi onim što joj je u naslovu, razmatra se odnos antropologije i građanstva. Pod time se, pre svega, misli na ukrštanje građanstva i identiteta, građanstva i kulture, odnosno na „kulturalizaciju građanstva“, multikulturalizam i grupnodiferencirajuća prava, te na antropološki odgovor na politike identiteta. Četvrto i za nas posebno dragoceno poglavlje predstavlja svojevrsnu aplikaciju dosadašnjih rasprava na politike građanstva u savremenoj Srbiji, gde se ovaj okvir primenjuje na transformacije postjugoslovenskih prilika. Ono što Jelenu Vasiljević ovde posebno interesuje jeste građanstvo kao proživljeno iskustvo, iskustvo koje obuhvata i definisano je kontingentnim aspektima političke pripadnosti, svakodnevnih prakse političkog života i uslova funkcionisanja političkih zajednica. Interes za konkretne prakse konkretnih ljudi u određenom vremenu i na određenom prostoru, u ovoj se knjizi posebno ostvaruje u poslednjoj celini, gde se na etnografskim primerima prikazuje zamršeni, često mučan i neizvestan život građanstva, u kojem naši lični dokumenti postaju socijalni objekti koji rade za, ali i protiv nas.

Knjiga Jelene Vasiljević *Antropologija građanstva* spada u ključne tekstove društvene teorije na srpskom jeziku. Ona osvetljava brojne probleme, predstavljajući ih upravo kao probleme i to kroz bar tri vizure; unosi dugo očekivana razjašnjenja u sferu pojmova i načina na koji se koriste, i za naše je govorno područje nezaobilazna literatura u oblasti studija građanstva. Temeljna

interdisciplinarnost ovog teksta, uvezivanje pravne, politikološke, filozofsko-istorijske i svakako antropološke perspektive, govori u prilog tome da je jedini ispravan pristup jednom tako složenom pojmu kakav je građanstvo multidimenzionalan.

Ona, povrh toga, upućuje i na neophodnost prevazilaženja uskog pogleda kroz disciplinu, budući da se savremeni fenomeni, ako je ikada zbilja i bilo moguće drugačije, ne daju jednostavno užljebiti u čvrste okvire pojedinačnih nauka.